

Shaxzodbek Rustamov

Namangan davlat universiteti
“An’anaviy xonandalik va cholg’u ijrochiligi”
kafedrası dotsenti
E-mail: rshaxzodbek39@gmail.com

YOSHLAR MEDIA MADANIYATI: MILLIY VA HUQUQIY YONDASHUVLAR

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada yoshlar media madaniyatining mazmun-mohiyati, uning zamonaviy axborot makonidagi o‘rni hamda ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, yoshlar media madaniyatini rivojlantirishning milliy-ma’naviy va huquqiy asoslari, media savodxonlikni shakllantirish omillari hamda axborot xavfsizligini ta’minlash masalalari yoritilgan. Maqolada yoshlarning media makondagi faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar va milliy qadriyatlarning media madaniyatni shakllantirishdagi o‘rni ilmiy jihatdan tahlil etiladi.*

***Kalit so‘zlar:** media madaniyat, media savodxonlik, yoshlar, axborot xavfsizligi, milliy qadriyatlar, ma’naviy tarbiya, huquqiy asoslar, axborot makoni.*

YOUTH MEDIA CULTURE: NATIONAL AND LEGAL APPROACHES

***Abstract.** This article analyzes the essence of youth media culture, its role and significance in the modern information space. It also highlights the national, spiritual and legal foundations for the development of youth media culture, the factors contributing to media literacy, and issues related to ensuring information security. The article provides a scientific analysis of the regulatory and legal documents governing young people's activities in the media environment, as well as the role of national values in shaping media culture.*

***Keywords:** media culture, media literacy, youth, information security, national values, spiritual education, legal foundations, information space.*

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda ommaviy axborot vositalari hamda internet tarmoqlari inson hayotining ajralmas

qismiga aylanib bormoqda. Ayniqsa, yoshlar ijtimoiy tarmoqlar, elektron nashrlar, multimedia platformalari va turli axborot resurslaridan faol foydalanuvchi qatlam sifatida media makonning asosiy ishtirokchilari hisoblanadi. Shu bois yoshlarning media madaniyatini shakllantirish, ularda axborotni tanqidiy tahlil qilish, undan oqilona foydalanish va zararli axborotlardan himoyalash ko'nikmalarini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri sanaladi. Yoshlar media madaniyatini shakllantirish faqat texnologik yoki pedagogik vazifa emas, balki davlat siyosatining strategik yo'nalishi va milliy ma'naviyatning bevosita davomidir. Bu yo'nalish O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tamoyillari, qonun hujjatlari, prezident farmonlari, davlat dasturlari va milliy g'oya konsepsiyasi bilan uzviy bog'liq holda bajariladi. Bunday yondashuv asosida media madaniyat fuqarolik majburiyati, milliy o'zlikni saqlash va raqamli xavfsizlik integratsiyasi sifatida talqin qilinadi. Madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan qaraganda, davlat siyosati hujjatlari faqat normativ instrument emas, balki butun bir madaniy ramka bo'lib, ular yoshlarning aksiologik tanlovi uchun xalq darajasida belgilangan ustuvorlik va chegaralarning ramziy ifodasidir.

O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonunida yoshlar – mamlakatimizning intellektual va ma'naviy salohiyatining negizi sifatida talqin qilinadi [1]. Qonun yoshlarga ta'lim, sog'liqni saqlash, mehnat, madaniyat va ma'naviyat sohalarida davlat tomonidan beriladigan kafolatlarni belgilab, ularning ma'naviy-aksiologik rivojlanishi uchun zarur huquqiy asosni yaratadi. Qonun matnida yoshlarning "ma'naviy salohiyatini yuksaltirish", "milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash", "mustaqil tafakkurni rivojlantirish" kabi vazifalar belgilab qo'yilgan – bu vazifalarning hech biri raqamli muhitdan tashqarida amalga oshirib bo'lmaydi, chunki bugungi yoshlarning kundalik hayoti aynan shu muhitda kechadi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020-yil 23-sentyabr) zamonaviy ta'lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oqilona foydalanish, raqamli kompetensiyalarni shakllantirish va talabalarda mustaqil tafakkurni rivojlantirish vazifalarini belgilaydi [2]. Bu qonun media

madaniyatni ta'lim mazmuniga integratsiyalash uchun normativ asos beradi: madaniyatshunoslik, jurnalistika, kommunikatsiya, sotsiologiya yo'nalishlari talabalari uchun media savodxonlik kursi, umumiy ta'limda esa media-axborot savodxonligining fanlararo elementlari kiritilishi maqsadga muvofiqdir. Qonun matnida ta'limni "hayot davomida" (uzluksiz ta'lim) tashkil etish konsepsiyasi belgilangan – bu konsepsiya media madaniyatni shakllantirish strategiyasi uchun ham asosiy metodologik asos bo'ladi: media madaniyat ham bir martalik kurs sifatida emas, balki yoshning butun hayot trayektoriyasi davomida rivojlanadigan kompetensiyalar majmuyi sifatida shakllantirilishi shart.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, raqamli ko'nikmalarni keng yoyish va aholini raqamli xizmatlardan oqilona foydalanishga o'rgatish vazifalarini belgilaydi [3]. Strategiya kontekstida yoshlar media madaniyatini shakllantirish faqat madaniyatshunoslik vazifasi emas, balki butun mamlakatning raqamli rivojlanish strategiyasining muhim komponenti hisoblanadi. Strategiyaning matnida raqamli ko'nikmalarni rivojlantirish, raqamli savodxonlikni keng yoyish va raqamli iqtisodiyot uchun kadrlar tayyorlash vazifalari belgilangan – bu vazifalar nafaqat texnik o'qitishni, balki yoshlarning raqamli muhitda madaniy mavjud bo'lish ko'nikmalarini ham talab qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni hamda 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni yoshlarga oid davlat siyosatini yangi bosqichga olib chiqishni va yoshlar tarbiyasi sohasidagi davlat-jamiyat hamkorligini chuqurlashtirish vazifalarini belgilaydi [4]. Bu farmonlarda "inson kapitali" kategoriyasi markaziy o'ringa qo'yilib, yoshlarning bilim, ko'nikma, qadriyatlar va kompetensiyalari mamlakat raqobatbardoshligining asosi sifatida talqin qilinadi. Madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan bu qarashning ahamiyati shundaki, u

yoshlarni faqat siyosiy yoki demografik kategoriya emas, balki madaniy resurs sifatida ko'rishga undaydi va bunday yo'l bilan yoshlar madaniyati masalalarini davlat siyosatining strategik darajasiga olib chiqadi.

Milliy madaniy va ma'naviy asoslarni tahlil qilishda A.Erkayev tomonidan tayyorlangan ma'naviyat konsepsiyasi alohida o'rin egallaydi [5]. Erkayev o'zining "Ma'naviyat va taraqqiyot", "Tafakkur erkinligi" ishlarida ma'naviyatni statik "qadriyatlar yig'indisi" emas, balki shaxs va jamiyatning ichki rivojlanish omili sifatida talqin qiladi. Tushuncha media madaniyat sohasi uchun konseptual kalit bo'lib xizmat qiladi: agar ma'naviyat ichki rivojlanish dvigateli bo'lsa, demak yoshlar media madaniyatini shakllantirish texnologiyasi nafaqat tashqi cheklov yoki himoya, balki ichki rivojlanishni qo'zg'atuvchi tizim sifatida loyihalashtirilishi shart. Erkayev qarashlarida ma'naviyatning aksiologik filtri millat oldida turgan har qanday tashqi ta'sirning saralash mexanizmi sifatida ishlaydi va bu g'oya raqamli muhitga kengaytirilganda "aksiologik immunitet" konsepsiyasiga aylanadi: yoshda milliy aksiologik yadro qanchalik kuchli bo'lsa, u global axborot oqimining manipulyativ kuchiga shunchalik ko'p qarshilik ko'rsata oladi.

Erkayevning ma'naviyat konsepsiyasini chuqurlashtiradigan muhim qo'shimcha S.Otamuratovning "Globallashuv va milliy ma'naviyat" monografiyasidan keladi. Otamuratov global axborot makonida milliy ma'naviyatning saqlanishi va rivojlanishining nazariy va amaliy mexanizmlarini tahlil qilib, shuni ko'rsatadiki, milliy ma'naviyat passiv himoya emas, balki global maydonda faol ishtirok orqali o'zini ko'rsatadi. Yoshlar uchun bu xulosaning amaliy ahamiyati shundaki, ularni global maydondan ajratib turish emas, aksincha global maydonga aniq aksiologik pozitsiya bilan kirishga o'rgatish lozim. Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyevning xitoblarida ham yoshlar tarbiyasi va axborot xavfsizligi masalalari muntazam ravishda markaziy o'ringa qo'yiladi. Asarlarining 1-2-jildlarida hamda "Yangi O'zbekiston strategiyasi" va "Hozirgi zamon va Yangi O'zbekiston" monografiyalarida yoshlar bilan ishlashning yangi modeli, raqamli muhitda milliy g'oyaning o'rnini va axborot-mafkuraviy xavfsizlik masalalari nazariy

va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Bu rasmiy hujjatlar ushbu maqolaning huquqiy-strategik asosini tashkil qiladi va undagi tahliliy yondashuvlar olingan maqolaning amaliy yo'nalishini belgilaydi: yoshlar bilan ishlashda nasihat tipidagi vositalardan kompetensiyaviy va texnologik vositalarga o'tish, monitoring va diagnostikaga asoslangan empirik yondashuvlardan foydalanish, davlat-jamiyat hamkorligining yangi shakllarini sinab ko'rish.

Huquqiy-normativ asoslar tahlilini yakunlovchi muhim jihat – ushbu hujjatlarning qonunchilik darajasidagi mantiqiy birligini kafolatlashdir. “Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida”gi Qonun (2017-yil 8-sentyabr), “Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida”gi Qonun (2019-yil 2-iyul), “Kiberxavfsizlik to'g'risida”gi Qonun (2022-yil 15-aprel) hamda “Axborotlashtirish to'g'risida”gi Qonun (2003-yil 11-dekabr) birgalikda yoshlarning raqamli muhitda himoyalaniishi va bilimi o'sishi uchun yagona tartibga soluvchi tizimni hosil qiladi. Tizimning asosiy prinsipi – xavfsizlik bilan rivojlanishning balansini saqlash: yoshlarni zararli kontentdan himoya qilish, biroq ayni paytda ularning erkin axborot olish, fikr bildirish va kontent yaratish huquqlarini saqlash. Xalqaro huquqiy va normativ kontekstda yoshlar media madaniyati masalasi UNESCOning Grunwald deklaratsiyasi (1982), Aleksandriya bayonnomasi (2005), Parij tavsiyalari (2007) va “Think Critically, Click Wisely” tavsiyanomasi (2021) bilan asoslangan. Xalqaro hujjatlarda media va axborot savodxonligi fuqarolik kompetensiyasi sifatida tan olingan va davlatlar o'zlarining ta'lim siyosatlariga shu kompetensiyani kiritishga chaqirilgan. Tadqiqotning ilmiy yondashuvi xalqaro standartlar bilan mahalliy ma'naviy-aksiologik an'anani uyg'unlashtirgan integrativ model bo'lib, u o'zbek yoshlari uchun xalqaro va milliy mezonlarning bir vaqtda ishlashini ta'minlaydi. Bu uyg'unlashuv bu maqolaning konseptual o'ziga xosligini ko'rsatadi: u na sof xalqaro standartlarning ko'chirma versiyasi, na sof milliy intellektual an'ananing takrori, balki o'zbek madaniyat sharoitiga moslashtirilgan, biroq xalqaro standartlarga ham mos keladigan integrativ ilmiy mahsulotdir.

Yakunlovchi metodologik xulosa shundaki, yoshlar media madaniyatini shakllantirishning milliy-ma'naviy va huquqiy asoslari yagona, ko'p qatlamli tizimdir. Bu tizim konstitutsiyaviy tamoyillardan boshlanib, qonunchilik mexanizmlari, prezident farmonlari, davlat strategiyalari, milliy ma'naviyat konsepsiyalari va xalqaro standartlarni qamrab oladi. Tizimning amaliy ko'rinishi keyingi boblarda shakllantirilgan klasterli modellar, trening dasturlari, diagnostik instrumentlar va raqamli platforma loyihalarida o'z ifodasini topadi. U yoshlar media madaniyatini ilmiy nazariya, davlat siyosati va amaliy texnologiyalar uyg'unligida tahlil qilishga muvaffaq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 14-sentyabrdagi O'RQ-406-son "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.*
2. *O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 24.09.2020-y., 03/20/637/1313-son.*
3. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.*
4. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni; 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.*
5. *Erkayev A. Ma'naviyat va taraqqiyot. – Toshkent: Ma'naviyat, 2009. – 320 b.*
6. *Erkayev A. Tafakkur erkinligi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2007. – 192 b.*